

KAS IR OPEN ACCESS?

Open Access ir kustība jeb iniciatīva, kuras mērķis ir veicināt un atbalstīt bezmaksas brīvpieeju elektroniskajiem resursiem izglītības un akadēmiskajā vidē.

Open Access ir bezmaksas, brīva un tūlītēja tiešsaistes piekļuve pilnteksta zinātniskai informācijai, kas ļauj lietotājiem to meklēt, lasīt, lejupielādēt, kopēt, izplatīt, drukāt, citēt vai izmantot jebkurā citā legālā veidā bez finansiāliem, tiesiskiem vai tehniskiem ierobežojumiem.

Open Access resursu klāstā parasti tiek iekļauti resursi, kas tiek publicēti bez autoratlīdzības, jo pētnieki publicē zinātniskos rakstus, lai izplatītu sava pētījuma rezultātus, veicinātu zinātnes attīstību un nodrošinātu savas zinātnieka karjeras izaugsmi, nevis lai par to saņemtu atalgojumu.

Open Access veicina zināšanu izplatību, līdz ar to palielinot zinātnisko atklājumu efektivitāti un ieguldīto investīciju atdevi. Viena no Open Access iniciatīvas atbalstītāju galvenajām nostādnēm ir šāda – sabiedrības finansētas pētniecības rezultātiem jābūt brīvi pieejamiem visiem sabiedrības locekļiem. Zinātnes pētījumu finansētāju, akadēmisko un zinātnisko institūciju vidū arvien vairāk tiek akceptēts viedoklis, ka veikt pētniecisko darbu ir tikai puse no uzdevuma – svarīgi ir, lai tā rezultāti būtu visiem pieejami.

Open Access iedala divos veidos:

- publicēšanās Open Access žurnālos,
- publikāciju deponēšana institucionālajos vai nozaru repositārijos.

Ieguvumi

- veicina zinātnes efektivitātes palielināšanos
- paātrina pētījumu veikšanu un investīciju atdevi
- novērš pētījumu dublēšanos
- nodrošina vairāk informācijas pētījumu veikšanai
- veicina starpdisciplinārus pētījumus
- veicina augstvērtīgākas izglītības iegūšanas iespējas
- paplašina komunikācijas iespējas starp pētniecības iestādēm

OPEN ACCESS ŽURNĀLI

Open Access brīvpieejas žurnāli ir tiešsaistes žurnāli, kuros ievietoto rakstu autori vai autortiesību īpašnieki piešķir visiem lietotājiem brīvas, neatsaucamas, visā tīmeklī pielietojamas piekļuves tiesības rakstu izmantošanai, kopēšanai un izplatīšanai. Tāpat lietotājiem tiek dota atļauja veidot un izplatīt atvasinātus darbus jebkādā digitālā vidē, jebkuriem mērķiem, ievērojot autortiesību pamatnoteikumus, kā arī izdrukāt noteiktu skaitu kopiju personīgai lietošanai.

INSTITUCIONĀLIE REPOZITĀRIJI

Institucionālais repositārijs ir tiešsaistes vietne zinātniskas vai pētnieciskas institūcijas intelektuālā darba rezultātu apkopošanai un izplatīšanai digitālā formātā. Tas satur zinātnisko pētījumu rezultātus, nodrošinot to pārvaldību, ilglaicīgu saglabāšanu un brīvu satura pieejamību.

Repositārijos var iekļaut dažāda satura zinātniskos darbus un mācību materiālus – rakstus (recenzētus, nerecenzētus, publicētus, nepublicētus), disertācijas un promocijas darbus, konferenču materiālus, monogrāfijas vai to daļas, apmācību kursu un darba materiālus, pētniecības atskaites, institūcijas administratīvos dokumentus, audiovizuālos materiālus u.c. Zinātniskie darbi un to pielikumi repositārijā tiek deponēti un tādējādi publicēti ar autora atļauju. Lai gan institucionālie repositāriji ir paredzēti brīvpieejas informācijas izplatīšanai, ir iespējams ievietot arī materiālus, kas būs pieejami tikai autorizētiem lietotājiem.

Ieguvumi

- nodrošina tiešsaistē globālu, brīvu pieejamību institūcijas zinātniskajai pētniecībai
- popularizē un izplata institūcijas zinātniskos sasniegumus
- samazina zinātnisko darbu publicēšanas izdevumus
- palīdz institūcijas zinātniskās pētniecības darba novērtēšanā un administrēšanā
- ļauj vienkopus uzkrāt visus institūcijas digitālā satura dokumentus (centralizēta arhivēšana), nodrošinot nemainīgu un ilglaicīgu piekļuvi
- uzlabo piekļuvi zinātniskajiem pētījumiem, palielina to efektivitāti, izplatību un izmantošanu
- kalpo kā reklāma finansējuma un sadarbības partneru piesaistei
- veicina ātrāku zinātnes un pētniecības attīstību, paplašina komunikāciju starp pētniecības iestādēm
- palielina pētniecības rezultātu ietekmi (*impact factor*) un citējamību
- uzlabo izglītības kvalitāti

LATVIJAS UNIVERSITĀTES E-RESURSU REPOZITĀRIJS

Lai nodrošinātu vienotu, brīvu tiešsaistes pieeju LU intelektuālā darba rezultātiem, to pārvaldību, ilglaicīgu saglabāšanu un pieejamību, Latvijas Universitāte ir sākusi veidot savu institucionālo repositāriju – **Latvijas Universitātes e-resursu repositāriju** – <https://dspace.lu.lv/dspace/>. Tajā LU personāls var ievietot savas publikācijas, kas kļūst publiski pieejamas. Repositārijā paredzēts iekļaut LU mācībspēku un pētnieku publikācijas - rakstus, promocijas darbus un to kopsavilkumus, konferenču materiālus, ziņojumus, pētījumu un projektu atskaites, un citus dokumentus. Repositārijā iespējams veikt meklēšanu un pārlūkošanu pēc LU struktūrvienības, publicēšanas gada, atslēgas vārdiem un citiem kritērijiem.

BRĪVPIEEJAS E-RESURSI

E-GRĀMATU DATUBĀZES

OAPEN – <http://www.oapen.org>

Zinātnisko monogrāfiju pilnteksta elektroniskie izdevumi humanitārajās un sociālajās zinātnēs. Projektā OAPEN piedalās vairāku Eiropas universitāšu izdevniecības.

Project Gutenberg – <http://www.gutenberg.org>

Senākais interneta bezmaksas grāmatu projekts, kas piedāvā vairāk nekā 36 000 grāmatu elektroniskā teksta formātā. Datubāzē pārsvarā pieejama daiļliteratūra.

Science Books Online – <http://www.sciencebooksonline.info>

Saites uz grāmatām un citiem zinātniskiem materiāliem astronomijā, bioloģijā, ķīmijā, datorzinātnē, zemes zinātnēs, inženierzinātnē, matemātikā, medicīnā un fizikā.

Wikibooks – <http://www.wikibooks.org>

Mācību grāmatas jeb moduļi dažādu nozaru un izglītības pakāpju studentiem. Elektroniskās grāmatas ir atvērta satura (*open-content*), un tās jebkurš var rediģēt un papildināt.

E-ŽURNĀLU DATUBĀZES

BioMedCentral – <http://www.biomedcentral.com>

Brīvpieejas pilntekstu datubāze biomedicīnā, kas piedāvā iespēju meklēt informāciju vairāk nekā 200 zinātniskajos žurnālos. *BioMedCentral* ir viena no pirmajām zinātniskās informācijas datubāzēm, kas savā darbībā sāka izmantot *Open Access* modeli.

Directory of Open Access Journals (DOAJ) – <http://www.doaj.org>

DOAJ apkopota informācija par vairāk kā 7000 *Open Access* zinātniskajiem žurnāliem ar meklēšanas iespējām un pieeju rakstu pilnajiem tekstiem dažādās zinātnēs un valodās.

HighWire Press – <http://highwire.stanford.edu>

Stenfordas Universitātes Bibliotēkas izdevniecība *HighWire Press* piedāvā brīvu pieeju vairāk kā 2 miljoniem rakstu pilnajiem tekstiem un veikt meklēšanu arī citu izdevēju žurnālos.

PubMed Central – <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc>

ASV *National Institutes of Health* brīvpieejas digitālais arhīvs, kurā atrodama raksti no dažādiem biomedicīnas un tai saistītu nozaru žurnāliem.

Versita Open – <http://versitaopen.com>

Elektroniskā izdevēja *Versita* brīvpieejas pilno tekstu datubāze *Versita Open* satur ap 200 zinātniskus vairāku Eiropas universitāšu un pētniecisko institūtu žurnālus dažādās nozarēs.

INSTITUCIONĀLIE UN NOZARU REPOZITĀRIJI

DART – Europe E-theses Portal – <http://www.dart-europe.eu>

Pieeja vairāk kā 220 000 Eiropas universitātēs izstrādātajām disertācijām, to kopsavilkumiem un pilnajiem tekstiem. Portāls izveidots sadarbojoties Eiropas zinātniskajām bibliotēkām un to konsorciem, veicinot vienotu piekļuvi zinātniskajiem darbiem no dažādu valstu repozitārijiem.

DRIVER – <http://search.driver.research-infrastructures.eu>

Eiropas zinātnisko repozitāriju vienots tīkls, kas nodrošina vienotu meklēšanas iespēju. Aptuveni 5,6 miljoni dokumentu, to skaitā zinātniskie raksti un disertācijas no vairāk kā 30 valstīm.

OpenDOAR – <http://www.opendoar.org>

Saraksts, kurā apkopoti vairāk kā 2000 brīvpieejas repozitāriji no vairāk kā 80 valstīm. Piedāvāta iespēja veikt vienotu meklēšanu.

Plašāka informācija un saites uz vairāk kā 120 brīvpieejas e-resursiem LU portālā:

<http://www.lu.lv/biblioteka/resursi/datubazes/brivpieejas-e-resursi>

OPEN ACCESS PROJEKTI LU BIBLIOTĒKĀ

Projekts „OpenAIRE”

<http://www.lu.lv/biblioteka/projekti/openaire>

Projekta mērķis ir veicināt brīvpieejas piekļuvi zinātniskajiem informācijas resursiem Eiropas akadēmiskajā un zinātniskajā vidē. Tā ietvaros paredzēts izveidot *OpenAIRE* portālu un infrastruktūru repozitāriju tīklam, kā arī palīdzēt pētniekiem veikt EK 7. ietvara programmas un Eiropas Pētniecības padomes finansētos projektus.

Projekts „Informācija par Open Access kustību un resursiem Latvijas Universitātē”

<http://www.lu.lv/biblioteka/projekti/openaccess>

EIFL *Open Access* programmas 2011. gadā atbalstīts projekts, kura mērķis ir popularizēt *Open Access* kustību un resursus – e-žurnālu un e-grāmatu datubāzes, institucionālos un nozaru repozitārijus un citus brīvpieejas resursus, ko var izmantot pētniecībā un studijās Latvijas Universitātē.

OPEN ACCESS – BRĪVA PIEEJA ZINĀTNISKAJAI INFORMĀCIJAI

KAS IR OPEN ACCESS?

OPEN ACCESS ŽURNĀLI

INSTITUCIONĀLIE REPOZITĀRIJI

BRĪVPIEEJAS E-RESURSI

LATVIJAS UNIVERSITĀTES E-RESURSU REPOZITĀRIJS

OPEN ACCESS PROJEKTI LU BIBLIOTĒKĀ

© Informācija sagatavota LU Bibliotēkas projekta “Informācija par *Open Access* kustību un resursiem Latvijas Universitātē” ietvaros, 2011.

